

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ОСІБ, ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ

LEGISLATIVE REGULATION OF PENSION PROVISION FOR THOSE DISCHARGED FROM MILITARY SERVICE AND PERSONS EQUATED TO THEM

Стецьків М.Б., аспірант кафедри соціального права
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті охарактеризовано закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють відносини пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них категорій пенсіонерів у напрямку посилення гарантій їхніх пенсійних прав та вдосконалення форм правового регулювання. Наголошено, що пенсійне забезпечення звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них є складовою не лише системи соціального захисту, а й національної безпеки України. Проаналізовано гарантії пенсійного забезпечення як складової їхнього соціального захисту. Аргументовано, що всі вони повинні бути визначені у базовому законі, що регулює спеціальне пенсійне забезпечення за професійною (службовою) ознакою – Законі України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”. Критично проаналізовано розпорошеність законодавчих норм, що визначають загальний та пільговий порядок обчислення вислуги років, та запропоновано їх консолідувати у єдиному Законі України. Зазначено, що це сприятиме ефективності правозастосовних процедур та дозволить зменшити кількість порушень прав військовослужбовців та осіб, прирівняних до них, у цій сфері. Звернено увагу, що чимало приписів Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” містять вказівку на необхідність врегулювання конкретного питання порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України. У статті наведено приклади, коли прийняття підзаконних нормативно-правових актів щодо обчислення вислуги років, грошового забезпечення тощо було виправданим. Зауважено, що прийняття підзаконних нормативно-правових актів з питань хоч і тимчасового характеру, однак тих, які повинні бути об’єктом врегулювання у законах, є недопустимим. Відповідні питання можна передбачати у Прикінцевих положеннях Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” із зазначенням правових умов чи терміну дії кожного із приписів.

Ключові слова: соціальний захист, пенсія, вислуга років, грошове забезпечення, законодавство, військовослужбовці, особи, прирівняні до військовослужбовців.

The laws and by-laws regulating the pension provision of persons discharged from military service and the categories of pensioners equated to them in the direction of strengthening the guarantees of their pension rights and improving the forms of legal regulation are described in the article. It was emphasized that the pension provision of those released from military service and persons equated to them is a component of the social protection system, as well as of the national security of Ukraine. Pension guarantees as a component of their social protection are analyzed. It is argued that all of them should be defined in the basic law regulating special pension provision based on professional (service) status - the Law of Ukraine “On pension provision of persons discharged from military service and certain other persons”. The dispersion of legislative norms defining the general and preferential procedure for calculating years of service is critically analyzed, and it is proposed to consolidate them in the unified Law of Ukraine. It is noted that this will contribute to the effectiveness of law enforcement procedures and will allow to reduce the number of violations of the rights of military personnel and persons equated to them in this sphere. Attention is drawn to the fact that many prescriptions of the Law of Ukraine “On pension provision of persons discharged from military service and certain other persons” contain an indication of the need to settle a specific issue due to the procedure determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine. The examples, when the adoption of by-laws regarding the calculation of years of service, financial support, etc., has been justified, are given in the article. It is noted that the adoption of bylaws on issues, albeit of a temporary nature, but those that should be the object of regulation in laws, is inadmissible. Relevant issues can be settled in the Final Provisions of the Law of Ukraine “On pensions provision of persons discharged from military service and certain other persons” with an indication of the legal conditions or term of validity of each of the prescriptions.

Key words: social protection, pension, years of service, financial support, legislation, military personnel, persons equated to military personnel.

Постановка проблеми. Пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб, прирівняних до них є питанням, не лише сфери реалізації прав осіб на соціальний захист, а й прямо пов’язаним із національною безпекою нашої держави та її обороноздатністю. Про це неодноразово наголошувалося на Парламентських слуханнях на теми: “Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України” (п.п. 1, 16, 18 Рекомендацій) [1], “Обороздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання” (п. 30 Рекомендацій) [2]. Повне та якісне законодавче регулювання правових умов, підстав та процедур реалізації права на пенсії за вислугу років та інших видів пенсійного забезпечення, зумовлених професійним статусом для цієї категорії осіб є запорукою ефективного юридичного механізму його здійснення.

Аналіз останніх досліджень. Питання пенсійного забезпечення відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” найбільше розглядаються через правові умови та процедури призначення та виплати пенсій військовослужбовцям, поліцейським та членам їхніх сімей. Серед науковців, які досліджували цю проблематику: К.Ю. Мельник [3], О.Ю. Кісіль [4], С.Л. Полі-

шук [5], Я.М. Радченко [6], О.І. Шкуропацький, О. Артюшенко [7] та інші. Однак, значна кількість питань, зокрема пов’язаних із законодавчим регулюванням відносин зазначеного виду, залишається не вирішеною та потребує теоретичного аналізу.

Метою статті є характеристика законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють відносини пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них категорій пенсіонерів у напрямку посилення гарантій їхніх пенсійних прав та вдосконалення форм правового регулювання.

Виклад основних досліджень. Спеціальний характер пенсійного забезпечення звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них базується на конституційних засадах, згідно із якими саме держава забезпечує соціальний захист громадян України, що перебувають на службі у Збройних Силах України та членів їхніх сімей (ч. 5 ст. 17 Конституції України [8]). Також на підставі п. 6 ст. 92 Конституції України основи соціального захисту, форми та види пенсійного забезпечення визначаються виключно законами.

У розвиток ч. 5 ст. 17 Конституції України Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” серед

засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки нашої держави передбачає “забезпечення реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, працівників правоохоронних органів, інших прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей” (абз. 8 ч. 1 ст. 6) [9].

Порівнюючи зміст преамбули та ст.ст. 1, 15 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, робимо висновок, що пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби є складовою єдиної системи соціального захисту військовослужбовців [10]. Тому на процедури реалізації ними пенсійних прав поширюються основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Зокрема, важливою, на наш погляд, є законодавча заборона обмеження прав військовослужбовців, визначених законодавством (ст. 2 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”). Тісно пов’язаною із гарантіями права на пенсійне забезпечення є, передбачена ч. 2 ст. 8 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” нормативна заборона звільняти військовослужбовця до набуття ним права на вислугу років, крім випадків, які вичерпно передбачені зазначеною нормою (наприклад, припинення служби у зв’язку із закінченням контракту тощо).

Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” також містить вказівку, що пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” (ч. 1 ст. 15) [10].

Пенсійне забезпечення є серед законодавчих гарантій прав та соціального захисту й відповідно до Закону України “Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист” [11]. Щоправда, додаткових правових процедур зазначений нормативний акт не містить.

Базовим Законом України, який визначає правові умови, норми, обсяги і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі та осіб прирівняних до них, є Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” [12]. Він регулює спеціальне пенсійне забезпечення за професійною (службовою) ознакою, яке відмінне від загальної процедури, визначеної Законом України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”.

Суб’єкти права на пенсійне забезпечення – це військовослужбовці та особи, прирівняні до них відповідно до приписів Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” (ст. ст. 1, 1-2, 2, 3, 4) [12]. Коло суб’єктів, які мають право на пенсійне забезпечення за цим нормативно-правовим актом, визначається й іншими Законами України, що закріплюють правовий статус службових осіб правоохоронних органів (ст. 28 Закону України “Про Службу безпеки України” [13], ст. 102 Закону України “Про Національну поліцію” [14], ст. 30 Закону України “Про Бюро економічної безпеки” [15], ст. 21 Закону України “Про Національну гвардію України” [16] тощо). Однак, вони не містять інших, відмінних правових умов чи процедур пенсійного забезпечення та лише додатково закріплюють право відповідної категорії службовців на пенсію за Законом України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”.

За умови наявності у військовослужбовців, які звільнюються із служби у зв’язку зі скороченням чисельності Збройних Сил України в ході їх реформуванням, та членів їхніх сімей права на пенсійне забезпечення відповідно до

Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” військовослужбовцями, вони можуть реалізувати зазначене право (п. 6 ст. 1 [17]).

Визначаючи види пенсійного забезпечення для військовослужбовців та осіб прирівняних до них, Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” закріплює правові умови, необхідні для такого забезпечення. Серед таких умов – вислуга років, яка відповідно до зазначеного нормативного акта обчислюється в календарних місяцях. У інших Законах України також є вказівка на певні особливості обчислення вислуги років, зарахування чи незарахування періодів служби до вислуги років особи. Так, абз. 4 ч. 2 ст. 24 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” передбачає, що період призупинення військової служби військовослужбовцем не зараховується до строку військової служби, вислуги у військовому званні та до вислуги років для виплати надбавки за вислугу років і призначення пенсії [18]. Абз. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” передбачено, що час проходження військовослужбовцями військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України “Про оборону України”, зараховується до їх вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України [10]. Про пільгове обчислення вислуги років йдеться також у ст. 57 Закону України “Про пенсійне забезпечення”. Тут є вказівка на пільгове обчислення стажу за час перебування особи у складі діючої армії, та встановлено, що час служби зараховується до стажу роботи на пільгових умовах при призначенні пенсії за вислугою років військовослужбовцям [19]. Загальні правила обчислення вислуги років як обов’язкової і основної правової умови професійного (службового) пенсійного забезпечення, на нашу думку, повинні бути систематизовані та закріплені в базовому законі – Законі України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”. Це сприятиме ефективності правозастосовних процедур. Розпорошеність норм про вислугу років військовослужбовців та осіб, прирівняних до них, на практиці зумовлює незарахування до вислуги років особи конкретного періоду. За таких обставин вислуга років встановлюється лише в судовому порядку [20; 21].

Розмір пенсійного забезпечення військовослужбовців, звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них прямо пов’язаний із грошовим забезпеченням особи. Він визначається відповідно до посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця (ч. 2 ст. 9 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, де передбачено структуру такого забезпечення”) [10]. Ст.ст. 5, 43 Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” встановлюють особливості обчислення грошового забезпечення для призначення пенсії, зумовлених вислугою років [12].

Я.М. Радченко наголошує на об’єктивній потребі систематизації державного регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців: законів України та підзаконних актів на виконання ч. 5 ст. 17 Конституції України. Вчений пропонує ухвалити Закон України “Про соціальний захист військовослужбовців та їх сімей”, який об’єднає усі чинні нормативно-правові акти у цій сфері [22, с. 4]. Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” є загальним законом у сфері професійного пенсійного забезпечення не лише для військовослужбовців чи членів їхніх сімей, а й для значної

частини інших категорій службовців, прирівняних до них. Тому, вважаємо, що всі норми такого забезпечення варто вилучити із інших законів та об'єднати у базовому Законі України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”.

Недоліком законодавчого регулювання сфери пенсійного забезпечення і, зокрема військовослужбовців, є ухвалення Законів України, які вносять зміни у чинні норми та в основному звужують зміст вже існуючого права особи щодо розміру її пенсії. Прикладами таких, на наш погляд, є Закони України від 08.07.2011 р. № 3668-VI [23] та від 24.12.2015 р. № 911-VIII [24]. В подальшому це призводить до визнання таких змін неконституційними, як це було із положеннями Закону України № 911-VIII [25].

Підтримуємо аргументи, висловлені у науковій літературі, що основною проблемою законодавства у цій сфері є суперечливість нормативної бази, коли одні норми приймаються без урахування інших і за відсутності обґрунтувань таких рішень [22, с. 11].

В системі законодавства про пенсійне забезпечення, зокрема і військовослужбовців та осіб, прирівняних до них, істотну роль відіграють і підзаконні нормативні акти, які деталізують чи конкретизують приписи законів, та визначають прядок їхнього виконання.

Чимало приписів Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” містять вказівку на необхідність врегулювання конкретного питання порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України. До них віднесено: 1) порядок обчислення вислуги років та визначення пільгових умов призначення пенсій за цим Законом (ст. 17-1); 2) перелік документів, що підтверджують окремі періоди військової служби (ст. 17-2); 3) порядок індексації пенсій (ч. 2 ст. 22); 4) порядок виплати пенсії (ч. 2 ст. 22) тощо. Постанови Кабінету Міністрів України, прийняті на виконання приписів Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” отримують додаткову деталізацію з конкретного питання й у інших підзаконних актах, зокрема постановах Правління Пенсійного фонду України, наказах Міністерства оборони України тощо. Для прикладу, серед підзаконних актів: постанови Кабінету Міністрів України [26; 27] та накази Міністерства оборони України [28; 29] з питань грошового забезпечення та вислуги років. Процедурні питання із подання та оформлення документів для пенсій врегульовані актами Пенсійного фонду України [30].

Спірним, на наш погляд, виглядає віднесення до компетенції Кабінету Міністрів України таких питань, як:

1) встановлення інших умов пенсійного забезпечення у зв'язку із втратою годувальника для батьків і дружин (чоловіків) окремих загиблих військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом (передбачено ч. 9 ст. 30); 2) визначення умов, порядку та розмірів перерахунку пенсій у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом (ч. 4 ст. 63). Зокрема, були прийняті акти Кабінету Міністрів України з питань перерахунку пенсій [31; 32]. Перелічені питання, на наш погляд, стосуються виникнення права на пенсію та його обсягів (розміру пенсії). Тому мали б бути вичерпно передбачені у Законі України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”. На практиці це призводить до звуження змісту права військовослужбовців та осіб, прирівняних до них на пенсійне забезпечення. Про це свідчить і судова практика [33].

Постановою Кабінету Міністрів України № 713 було визначено ряд питань, об'єднаних під назвою “додатковий соціальний захист окремих категорій осіб” [34].

Згідно із цією постановою особам пенсійного віку з 01.07.2021 року виплачується щомісячна доплата у розмірі 2000 грн. і тим самим поетапно зменшення диспропорцій в розмірах пенсій, призначених військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції), поліцейським та деяким іншим особам. Зазначені процедури вичерпно мали б бути врегульовані у прикінцевих положеннях Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”.

Висновки. Пенсійне забезпечення звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них є складовою не лише системи соціального захисту, а й національної безпеки України. Чіткість, вичерпність, повнота, несуперечливість, нехаотична зміна законодавства у цій сфері відносин сприятиме підвищенню, в т.ч. й престижності проходження служби, усунення додаткових бар'єрів у механізмі реалізації цими особами чи членами їхніх сімей свого права на пенсію. Законодавство про пенсійне забезпечення військовослужбовців та інших категорій службовців, прирівняних до них, потребує об'єднання всіх матеріальних та процедурних норм у єдиному Законі України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”. Важливою також є гарантія заборони врегулювання питань, які повинні бути визначені у законі підзаконними нормативно-правовими актами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендації Парламентських слухань на тему: “Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України”: Постанова Верховної Ради України від 5 липня 2012 р. № 5086-VI / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5086-17?find=1&text=пенс#w1_1 (дата звернення: 27.02.2023).
2. Рекомендації Парламентських слухань на тему: “Обороздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання”: Постанова Верховної Ради України від 12 серпня 2014 р. № 1639-VII / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1639-18?find=1&text=пенс#w1_1 (дата звернення: 27.02.2023).
3. Мельник К.Ю. До проблеми реформування пенсійного забезпечення у сучасних умовах. *Юридична наука і практика: виклики часу*: матер. V міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 12 березня 2015 р. Київ, 2015. Т. 2. С. 232–235.
4. Кісіль О.Ю. Окремі проблеми правової регламентації пенсійного забезпечення поліцейських в Україні. *Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення*: матер. V всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовтня 2016 р. Харків: ХНУВС, 2016. С. 417–421.
5. Поліщук С.Л. Правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 165–172.
6. Радченко Я.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців крізь призму застосування міжнародних актів. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 19. С. 110–113.
7. Шкуропацький О.І., Артюшенко О. Уніфікація законодавства соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України та прирівняних до них осіб. *Вісник Харківського національного університету В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2021. № 31. С. 61–65.
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 27.02.2023).
9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n176> (дата звернення: 27.02.2023).

11. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24 березня 1998 р. № 203/98-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-vp#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
12. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
13. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
14. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
15. Про Бюро економічної безпеки : Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX / *Верховна Рада України*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/493950__673424 (дата звернення: 27.02.2023).
16. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
17. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей : Закон України від 15 червня 2004 р. № 1763-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
18. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12?find=1&text=пенс#w1_4 (дата звернення: 27.02.2023).
19. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
20. Постанова Верховного Суду від 2 квітня 2020 р. у справі №185/4140/17 / Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88556285> (дата звернення: 27.02.2023).
21. Постанова Верховного Суду від 30 липня 2019 р. у справі № 346/1454/17 / Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83356620> (дата звернення: 27.02.2023).
22. Радченко Я.М. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл. : 25.00.02 «Механізми державного управління» ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 21 с.
23. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3668-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 24 грудня 2015 р. № 911-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-19#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
25. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2016у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 р. у справі № 1-38/2016 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
26. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
27. Про порядок обчислення вилучення роки, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
28. Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : Наказ Міністерства оборони України від 7 червня 2018 р. № 260 / Міністерство оборони України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18?find=1&text=пенс#w1_12 (дата звернення: 27.02.2023).
29. Положення про організацію в Міністерстві оборони України роботи з обчислення вилучення роки для призначення пенсій військовослужбовцям і забезпечення соціальними виплатами осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей : Наказ Міністерства оборони України від 14 серпня 2014 р. № 530 / Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1294-14#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
30. Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» : Постанова Правління Пенсійного Фонду України від 30 січня 2007 р. № 3-1 / Пенсійний Фонд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0135-07#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
31. Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 103 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-pererahunok-pensij-osobam-yakizvilneni-z-vijskovoyi-sluzhbi-ta-deyakim-inshim-kategoriyam-osib> (дата звернення: 27.02.2023).
32. Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 р. № 45 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
33. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 1 грудня 2019 р. у справі № 826/3858/18 / Окружний адміністративний суд міста Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79199205> (дата звернення: 27.02.2023).
34. Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 713 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2023).